

BÜKY LÁSZLÓ

VIRTUÁLIS SZIMBÓLUMOK

Kivonat

A biliárd-, a kártya-, a sakkjáték stb. szabályrendszereinek alkalmazása az irodalmi művek ábrázolt tárgyiasságában bizonyos élethelyzetekhez virtuális külső szimbólumként viszonyul, amelyben vagy a hely vagy az impulzus ismerhető meg pontossággal; ez a részecskefizikában a határozatlansági reláció. Vagyis a biliárd-, a kártya-, a sakkjáték a hely, az ezekhez kapcsolódó szabályrendszer az impulzus, vagyis a szimbólum, amely jel. A szimbólumok ismerőinek érthető csak a szabályrendszer alkalmazása, mások számára a nyelvi ábrázoltság vagy értelmetlen vagy komikus képtelenség. Gárdonyi, Karinthy, Weöres, Tandori és mások művei adják a jelen tanulmány példáit.

Kulcsszavak: irodalmi mű és biliárd, kártyajáték, sakkjáték, határozatlansági reláció, szimbólum, szabályrendszer, Gárdonyi Géza, Karinthy Frigyes, Weöres Sándor, Tandori Dezső

1. A megállapodásokon alapuló jelek érzékszerveinkkel észlelhetők, ilyenképpen alkalmasak az emberek közötti kapcsolatok (gondolatközlés, -rögzítés) eszközei lenni. Jel gyanánt fölfogva a szimbólumok is ilyenek. Valamiképpen mindegyiküknek nyelvi alapja van: aki a társadalomban használt nyelvet érti, megérti az ugyanebben a társadalomban használatos szimbólumok (σύμβολον) jelentéseit is. Ezekről a külső szimbólumoktól különböznek az ún. belső szimbólumok, például az álmok képeit maga az álmodó sem tudja értelmezni, a kívülálló(k) pedig voltaképpen tetszőleges magyarázattal állhat(nak) elő. Az effélékre nagy hatással adott bő száz éve példákat Sigmund Freud (é. n.). (Az álmok nyelvi vonatkozásainak áttekintésére ld. Balázs 2017.)

Freud tanaival André Breton, aki orvosi pályára készült (végzettség nélkül dolgozott katonai idegkórházakban), nem csupán megismerkedett, hanem a magánpraxist folytató bécsi orvossal kapcsolatba került az első világháború idejében. A francia költő által elindított avantgárd irodalmi (és képzőművészeti) irányzat, a szürrealizmus – különösen első szakaszában – az álomban látta a legfőbb realitást, amint például André Breton (1984: 89–98) *Öt álom* című (próza)verse mutatja (Bajomi 1968). Ugyan a magyar költészetben kevés nyoma van a szürrealizmusnak, az álmok bizonyos hasonló vonatkozása-

sai meg-megjelennek. Az álmok nagyon sokszor a valóságos világ rendjével gyökeresen ellenkező dolgokat tartalmaznak, hasonlóképpen úgy, amint az angol költészetben az ún. nonszensz versek. A különféle elemzések révén az álmoképekből föltárt szimbólumoknak nincsen (köz)megállapodáson alapuló jelentésük, ezek a szűkebb értelemben vett bensőséges (intrinsic) fajták, szemben a tágabb értelemben vett külsődleges (extrinsic) szimbólumokkal, amelyek nélkülözhetetlen eszközei az emberi kapcsolatok említett működtetésének (vö. Fónagy é. n. 320). Nem csupán a költészet, hanem a prózairodalom is fölhasználja az álmokat az olvasókra tett legkülönfélébb hatások céljára. Az álom az alvási folyamat része, értelmi módon nem hozzáférhető látási és hallási érzékszálódások, logikai következetlenségek halmaza.

2. Az álmok képtelensége nem ritkán olyan természetű, mint a komikus képtelenség, amelyet jól példáz Karinthy Frigyes *Ötórai záróra* című írásának zárása: „Továbbá azt álmodtam, hogy két macska voltam, és játszottam egymással” (Karinthy 1958: 519). Ez a szinte szállóigévé lett kijelentés jól mutatja az álom groteszk világának hatást keltő fölhasználását, amelynek természetesen számos más és másféle megjelenése ismeretes, csupán két regénypélda: *Orlando* (Virginia Woolf) és *A gólyakalifa* (Babits Mihály) (Büky 2020: 97–100).

Két, vonaton utazó beszélget Gárdonyi Géza (URL1) egyik novellájában. Társalgásukban először az álom komikus képtelensége jelenik meg.

„– Egész mostanig aludtam – felelte [az útitársam] jól megszívja a szivarját –, azonban hogy folytassam, mi történik velem: azt álmodom, hogy fehér bástya vagyok, és egyszer csak azt veszem észre, hogy a fekete ló üthet.

– Talán rúghat?

– Nem, kérem, ez műszó. Azt jelenti, hogy a fekete ló a helyemre ugorhatik. Igen ám, de körül vagyok zárva. Nem mehetek egy lépést sem. Végem van!

– Miért nem tetszett szintén ugrani? [...]

Szíves türelemmel magyarázta meg, hogy a bástya nem ugorhatik, mert az nem fér össze a természetével.”

Megfigyelhető, hogy ebben a szövegrészben az álmodó a sakkjáték szabályainak megfelelően álmodik, sőt most, amikor elbeszéli az álomtörténetét, szintén a szabályt említi („a bástya nem ugorhatik”). Egyébként a veszélyes helyzet megoldódik: „A rettentő gyötrelemben szerencsémre fölbredtem.”

A „két macska voltam, és játszottam egymással” megnyilatkozás álom gyanánt főként groteskségével hat, a Gárdonyi-hős azonban az álomban is és az ábrázolt valóságú életben is követi a valóságos világban a sakkra érvényes sza-

bályrendszer, ami pedig nem felel meg a valóságos világban szokásos viselkedésnek a gondolkodás szempontjából. Voltaképpen pszichiátriai értelemben vehető képzettársítási zavarról van szó „[...] a társítás összefüggése bomlik fel, ha a képzetek nem az ismeretes gyakoribb kapcsolási módon társulnak egymással” (Nyíró 1967: 122). A sakkjáték szabályainak társítása történik az „én”-nel („fehér bástya vagyok”). Emiatt a helyzet komikus is, hiszen „[a] komikus képtelenség ugyanolyan természetű, mint az álmok képtelensége” (Bergson 1968: 151) éppen a szürrealizmus alakulásának idejében.

Hasonló megoldás van a kártyázással és más játékokkal kapcsolatosan Karinthy (1922: 48) egy másik írásában. (Az idézetekben az egyes játékokra vonatkozó – alkalmasint áttételes – kifejezések vannak kiemelve.)

„Egyszer egész délután kártyáztam: utána kimentem az utcára. Percek múlva vettem csak észre, hogy öntudatlanul folytatom a játékot: egy vörös kalapu nőismerősömnek nem köszöntem, mert *az én kalapom zöld volt, vöröset pedig csak vörössel üthetek*, villant át rajtam, *ha az én kalapom nem adu*. Nem szálltam fel a hetes villamosra, mert utána *kilences jött, sláger*.”

Ebben Karinthy a valóságos életben folytatható kártyajáték szabályrendjét a valóságos élet más eseményeivel társítja (köszönés, közlekedés), ami legalábbis komikus. Ugyanebben a karcolatban a sakkjáték hasonló módon jelenik meg:

„Máskor sakkoztam néhány órát: mikor végre felkeltem az asztal mellől, idegesen *tettem félre egy szemben levő széket, amelyik lóugrásnyira állt a szekrénytől, nehogy a szekrény leüssön* – mohón és vadul, ugrásra készen pillantottam legjobb barátomra, egy finom lírikusra, aki mögött *más valaki ült: nekimegyek*, gondoltam, *leütök és sakkot adok az ajtónak*.”

Karinthy ugyanitt a biliárdjátékot is áttételezi e módon:

„Fáradtan jöttem le egyszer a Dunapartra, néhány éves billiárd-parti után: az ihlet teremtő ekstázisában rögtön észrevettem, ami eddig elkerülte figyelmem, hogy a *Bazilikával, ha vékonyan el tudom találni a budai várat, keresztduplával megcsinálom a karambolt, úgy, hogy éppen telibe találja a parlamentet*; – hogy azt a *kövér képviselőt, ha gyengén fogom, alul, siberre hozzáütöm a mögötte álló kereskedőhöz, onnan elpattan és találja a Petőfi-szobrot*; hogy a *Göncöl szekérének három elülő csillagát tisztára is meg lehet csinálni, ha egy kicsit meghuzom és így tovább*.”

(NB. A *karambol*, a *keresztdupla*, a *siber* ’továbbgurítás, Schiber’ biliárdozás kifejezései.)

Az efféle jelenségekre Charles William Morris (1975: 89) is utal: „Egyes elmebetegségekben a deszignátum és a denotátumok különbsége teljesen eltűnik: a létezők problematikus világa félresöprődik, és a kudarcot vallott értékek a jelek irodalmában keresik a kielégülést, különböző fokban megfelelkezve a szintaktikai és szemantikai dimenziók kiróttá verifikálhatósági és ellentmondástalansági korlátozásoktól. A pszichopatológia területe nagy lehetőségeket kínál a szemiotika alkalmazására és kiegészítésére.” Azt még Charles Sanders Peirce (1975: 29) állapította meg, hogy a szimbólum az általa jelölt tárgyra „[...] olyan törvény segítségével utal, amely rendszerint általános eszméket társít egymással[,] és működésével azt a követelményt vonja maga után, hogy a szimbólumot úgy értelmezzük, mint ami a tárgyra utal.” Ugyanakkor „[az] irodalomban, művészetben, lélektanban, teológiában a szó rendszerint tágabb értelemben használatos, és az így fölfogott szimbólum a szűkebb értelemben vett rögzött, zárt jellel szemben, nem kevésbé nyitott, bár másképpen, mint a metafora” (Fónagy é. n. 309). Ha egy dolog, tárgy nem felel meg semmilyen szokásosnak, akkor a hozzárendelt, felvezetett (*ἀναγωγή* ’felvezetés’) szimbólum is ilyen vagy hasonló lesz. (A szimbólum e hozzárendeltségére ld. Voigt 1977: 62; Szívós 2013: 463.) Minthogy a jelek világában élünk, az irodalomban is újra meg újra megjelenik az *ἀλληγορεῖν*-jelenség (vö. Bókay 1997: 414 skk.). Fónagy (é. n. 289) szerint nem ritkán el akarjuk rejteni a valóságot az avatatlanok szeme elől. Ez jól látható a sakkozás folyamán a (nem hivatásos) játékosok beszédében, Karinthy (1957: 395) karcolatában a sakkozók egymás figyelmét is el kívánják vonni saját versenylázukat is levezetve a különféle kicsavart szavakkal (részletesen ld. Büky 2021), amelyek hangoztatása a fatikus funkció (*φάτις* ’hír(esztelés), szóbeszéd’) megnyilvánulásának is tartható:

„– *Plem, plem.*

– *Plem, plem?* Hogy mondta: *plem, plem?*!

– Voltam bátor. Voltam bátorságos.

– Na, ha maga volt egy *bátor Ságos*, ha ön egy *Ságos*, az a bátrabbik fajtából való, hát akkor én adok magának egy sakkot, kedves *Ságos*.

– Maga ad nekem egy sakkot, egy *sakkantyút*.”

Karinthy (1958b: 286) egy másik karcolatának hőse nem tud elaludni,

„[a] napközben történt eseményekre gondol tehát, de semmi érdekes sem tudja megállítani, legfeljebb este az a két parti sakk, az határozottan érdekes volt. Ő váratlanul sakkot adott, oldalt állt a huszár, a vezért sem lehetett ütni, mert fedte a királyt, egy futóval leütött egymás után két parasztot.

[Amint forgolódik az ágyban] és a szoba sötét belsejébe mered. Két szék áll szemben az asztallal, az egyik oldalt fordul. Ejnye, ejnye, de kellemetlenül áll ez a szék! Miért olyan borzasztó ez a szék, el kellene vinni onnan. Hja, persze, világos, a szék huszárugrásnyira áll a szekrénytől, szóval a szekrényvel le lehet ütni a széket, amivel sakkot adunk a kályhának. Csak-hogy elől van a köpöcsésze, az védi a széket, mégse lehet leütni. De mindenestre jó lesz onnan elvinni, mert addig semmi se lesz az alvásból.”

A komikus hatást a zárómondat azzal erősíti, hogy az ideges úr „[k]iugrik az ágyból és elteszi onnan a széket.” Mindez – eltekintve az ábrázolt tárgyiasság ténye(i)től – nem álombeli történet, hanem ébrenléti, vagyis a szabályok gyanánt alkalmazott sakklépések alkalmazódnak a szoba bútorzatára.

Tandori Dezső (2005: 90) egyik könyvében ez a sakkra, a sakktáblára utaló rész olvasható: „Később igen kevés sakk-munkám akadt. Nem egészen tisztázott mű így a Világos sötét egyszerre lép. Én csináltam, de nem egészen az én ízlésem. Újabban viszont, ahogy 63. évemet (a megszűnt 63-as villamos éve!) »A Sakk Évén«-nek neveztem el [...]” Hasonlóképp: egy másik művében *65. *mező* metafora, a hatvannégy mező van azonosítva az eddigi hatvannégy életévvel: „Az évek teltek. / Én csak / leléptem a tábláról, / 64 mezejéről, / a 65. / – rontom a sort! – mező ez, / fogy időnk, / vészesen [...]” (URL2). Olyan szövegművei is vannak Tandori Dezsőnek, amelyekben a sakk bábjainak lépésleírását alkalmazza (e leíráshoz ld. Füzi 2017: 83, 9. jegyzet). Nem a tényleges lépéslehetőséget – amint azt Gárdonyi teszi –, hanem a szimbolikus-metaforikus sűrítményt adja: „A betlehemi istállóból egy kis jószág kinéz | Hc3” (Tandori 1973a: 74). Itt még csupán egyetlen lépés (*Hc3*), másutt a teljes mű a sakklépések sorozata, mindössze a cím –Táj két figurával (Tandori 1973b) – az úgynevezett tartalmas szöveg:

		Hh6
		Hg4
		Hf6
		Hh7
c5		Hg5
c6		He6
c7		Hd8
c8H		

Az efféle Tandori-versek értelmezésének bő az irodalma (vö. Odorics 2007; Füzi 2017). Az is tudható, hogy a sakkban többszörös jelentésrendszer van: a szabályok szerinti játék, kulturális invenció, a háború jelzése (Voigt 1977:

195). A magát álomban is, ébrenlétben is fehér bástyának tartó Gárdonyi-hős és a Karinthy leírta esetek gondolkodásmódjában a sakkjáték (vagy a biliárd-, illetőleg a kártyajáték) teljes jelrendszere mint olyan szimbólumként használatos. Olyan hozzárendeltséget mutat, amely egyéni találékonyságon, leleményességen alapul, viszont e játékoknak a (köz)műveltségi ismeretessége folytán a szimbólum gyanánt való használata képletesen szól (maradva a már említett áttételnél: ἀλληγορέω) valamiről, ami többé-kevésbé rejtve marad. Ennek következménye, hogy az efféle jelenség mint nonszensz, mint komikum, mint pszichés zavar értékelődhet.

A matematika, amely szintén a társadalmak kulturális találmánya, episztémé, amely csupán az emberi gondolkodásban létezik, többek között arra való, hogy számos jelenségben – amelyet esetleg más tudományág vizsgál – bizonyos közös jegyeket le lehessen vele írni. A matematika absztrakt gondolkodási rendszere vagy ennek egyes részei ugyancsak szimbólumként társíthatók.

Karinthy matematika–fizika szakon egy szemesztert végig is hallgatott, és mindig megőrizte a tudományok iránti érdeklődését. Nem egy tekintetben egyedülálló gondolkodásmódja volt, már 1929-ben olyan karcolatot írt, amelyben megvan az évtizedek múltán, 1967-ben Stanley Milgram által „kicsi világ”-nak emlegetett jelenség (Braun 2003). Karinthy a matematikai műveleteket – a sakkszabályokhoz hasonlóan – alkalmazta az irodalomban. Egyik irodalmi paródiájának tekhnéje erre (is) épül, a Babits Mihály-paródia – Karinthy a Dana Idáknak a „Matematikai költemény” alcímet adta – lezárása így mutatja ezt a négyzetgyök, a logaritmus és a zárójelek $^2\sqrt{\text{fogjanak}}$ révén:

„Százkilenczven bünös asszony, óriási amphorába $^2\sqrt{\text{amphorába}}$, rába, rába, majd mekegve, (*log*) majd makogva, mindörökre, mindhiába, (mert hiába [mind hiába] töltögetve, öblögetve) öblögetve ablakokba, ablakogva, és makogva, öblögekbe² és mekegve és mekegve és makogva, meg, fogjanak meg...” (URL3).

A matematikában használatos jelekkel és képletekkel ($\sqrt{\quad}$, ∞ , \times , $+$, $-$, 2×2 stb.) írott műveletek számos költő lírájában megtalálhatók (Büky 2019a). Ezek használati módja különbözik a Karinthyétól, jobbára tipográfiai trouvaille-ok, effélék: „Nincsen líra $\sqrt{\quad}$ nélkül” (Marno 1999); *Nyitó* ∞ és *Záró* ∞ című szonettekkel kezdi, illetőleg fejezi be egyik könyvét (Tandori 1976: 218); akad metafora is, amelyiknek azonosítottja számtani (alap)művelet: *a 2 × 2 józansága* (Radnóti 1959: 263); „[egyik szelíd és vad állat] nem tudta, mennyi a 2×2 ” (Kassák 1964: 92).

Weöres Sándor lírájában a hasonlók mellett olyan költői szövegművek is vannak, amilyenek részben vagy egészben bizonyos matematikai formula

alkalmazásán alapulnak, ilyenek a Téma és variációk és a [Tenger felhő...] címűek (Weöres 2013: 437 – részletesen ld. Büky 2019b: 86–105; 120–7).

*Tenger felhő csillag szántás
csilger fellag szánhő tentás
lagten hőger szánfel csiltás
felcsil szánger hőten lagtás
hőszán tencsil lagger feltás
szánlag felcsil gerten hőtás
csilfel laghő tenfel gertás*

E költői szövegmű első sora (vagy szövegmondata?) értelmes szavak egymásutánja, amely voltaképpen nominális szófajúnak tartható szavakból kialakított (szövegmondatnyi?) tájleírásnak tartható. Ezek szótagokra bontva a következő mátrixot adják:

<i>Ten</i>	<i>ger</i>	<i>fel</i>	<i>hő</i>	<i>csil</i>	<i>lag</i>	<i>szán</i>	<i>tás</i>
<i>csil</i>	<i>ger</i>	<i>fel</i>	<i>lag</i>	<i>szán</i>	<i>hő</i>	<i>ten</i>	<i>tás</i>
<i>lag</i>	<i>ten</i>	<i>hő</i>	<i>ger</i>	<i>szán</i>	<i>fel</i>	<i>csil</i>	<i>tás</i>
<i>fel</i>	<i>csil</i>	<i>szán</i>	<i>ger</i>	<i>hő</i>	<i>ten</i>	<i>lag</i>	<i>tás</i>
<i>hő</i>	<i>szán</i>	<i>ten</i>	<i>csil</i>	<i>lag</i>	<i>ger</i>	<i>fel</i>	<i>tás</i>
<i>szán</i>	<i>lag</i>	<i>fel</i>	<i>csil</i>	<i>ger</i>	<i>ten</i>	<i>hő</i>	<i>tás</i>
<i>csil</i>	<i>fel</i>	<i>lag</i>	<i>hő</i>	<i>ten</i>	<i>fel</i>	<i>ger</i>	<i>tás</i>

A permutáció (mint matematikai eljárás) egy véges halmaz elemeinek bizonyos sorrendben való felsorolása, n elemű halmaznak $n!$ (= 'n faktoriális') fősorolása lehetséges (ismétlés nélkül). Weöres Sándor egy-egy szó első tagjához kapcsolja egy másik szó első vagy második szótagját, és eljár fordítva is. Az első sor *TEN* szótagjával elkezdve a sor többi szótagjával a következő (a jelen tanulmányban egyszerűsítve bemutatott) mátrix adódik.

<i>TENger</i>		<i>*TENlag</i>
<i>TENtás</i>	∅	<i>*TENhő</i>
<i>TENcsil</i>		<i>*TENSzán</i>
<i>TENfel</i>		∪
∪		<i>*felTEN</i>

lagTEN || **csilTEN*
hőTEN || **szánTEN*
gerTEN || **tásTEN*

Jelmagyarázat. – A lehetséges kapcsolás jele *, a bijeetiós pár hiánya \emptyset , a párhuzamosság jele ||, a kapcsolási rend fordulása \cup . (A bijeetio két halmaz elemeiben minden A-nak pontosan egy B-beli megfelelését jelenti [és fordítva]). Egyébként 40 320 lenne a Weöres-nyelv(i)anyag lehetséges változatszáma, nyilván emiatt a költő elhagyta a verset.

3. A biliárd-, a kártya-, a sakkjáték szabályrendszereinek alkalmazása a fentebb látott élethelyzetekhez (az irodalmi művek ábrázolt tárgyiasságában) úgy viszonyul, mint virtuális külső szimbólum, amelyben vagy a hely vagy az impulzus ismerhető meg pontossággal; ez a részecskefizikában a határozatlansági reláció. Vagyis a biliárd-, a kártya-, a sakkjáték a hely, az ezekhez kapcsolódó szabályrendszer az impulzus, vagyis a szimbólum, amely jel.

A következő táblázatban az egyes jelöltek és a hozzájuk kapcsolt virtuális külső szimbólumok rendjének példái tekinthetők át.

Az összekapcsolás módja			
szabály nélkül	szabály (sakk, biliárd, kártya, matematika) alapján		
	álomban	ábrázolt tárgyiasságú életben	valós életben
<i>azt álmodtam, hogy két macska voltam, és játszottam egymással</i>	<i>fehér bástya vagyok</i>	<i>a bástya nem ugorhatik – sakkot adok az ajtónak – Hc3</i>	
		<i>keresztduplával megcsinálom a karambolt, úgy, hogy éppen telibe találja a parlamentet</i>	
		<i>nem köszöntem, mert az én kalapom zöld volt, vöröset pedig csak vörössel üthetek</i>	
			<i>Tenger felhő csillag szántás [n!]</i>
		$^2\sqrt{\text{fogjanak meg}}$	
			2×2

A szabályrendszer tehát az említett, az irodalomban megjelenő élethelyzetekben átvíve szerepel jelként. A való életben efféle jelenség a kisgyermekek szimbólumjátékában (Balázs 2011: 192, 284 skk.), illetőleg a pszichés zavarokban tapasztalható, amelyek, ha nem lépnek át bizonyos határokat, komikum gyanánt (is) értékelhetők.

Szakirodalom

- Balázs Géza 2017. *Az álom nyelve*. Inter – IKU. Budapest.
- Balázs István (szerk.) 2011. *A koragyermekkorai fejlődés természete – fejlődési kérdések és kísérletek*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. Budapest.
- Bajomi Lázár Endre 1968. A szürrealizmus története. In: Bajomi Lázár Endre (szerk.): *A szürrealizmus*. Gondolat Kiadó. Budapest. 7–115.
- Bergson, Henri 1968. *A nevetés*. Gondolat Kiadó. Budapest. (Eredetije: 1914.)
- Bókay Antal 1997. *Irodalomtudomány a modern és posztmodern korban*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Braun Tibor 2003. Egyetemes lángeleme. A hálózatok új tudományának előfutára: Karinthy Figyes. *Magyar Tudomány* CIX (= XLVIII): 1601–3.
- Breton, André 1984. *Mágneses mezők. André Breton és Philippe Soupault válogatott versei*. Magvető Könyvkiadó. Budapest.
- Büky László 2019a. Irodalmi matézis. *Jelentés és Nyelvhasználat* VI. 2: 5–9. <https://doi.org/10.14232/jeny.2019.2.2>
- Büky László 2019b. *Verssek, szavak, szerkezetek Weöres Sándor lírájában*. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest.
- Büky László 2020. *Karinthy és a nyelv*. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest.
- Büky László 2021. Irodalmi sakklépések – „Plem, plem”. *Forrás* XXXIII. 10: 77–84.
- Fónagy Iván é. n. *A költői nyelvről*. Corvina. [Budapest, 1999.]
- Füzi Péter 2017. A sakkírás mechanikája. *Tiszatáj* LVI. 5: 82–7.
- Freud, Sigmund é. n. *Álomfejtés*. Helikon, h. n. [Budapest, 1985.]
- Karinthy Frigyes 1922. Szemléletek. In: *Két mosoly*. Pegazus. Wien. 48–52.
- Karinthy Frigyes 1957. Plem-plem. In: *Hököm-Színház* I–III. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. III: 395–7.
- Karinthy Frigyes 1958a. Ötórai záróra. In: *Az egész város beszél* I–IV. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. II: 516–9.
- Karinthy Frigyes 1958b. Ideges úr elalszik. In: *Az egész város beszél* I–IV. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. II: 285–8.
- Kassák Lajos 1964. Elporzott évek. In: *A tölgyfa levelei*. Magvető Könyvkiadó. Budapest. 87–95.
- Marno János 1999. *Nincsen líra √ nélkül*. Palatinus Könyvek Kft. Budapest.
- Morris, Charles Williams 1975. A jelelmélet megalapozása. In: Horányi Özséb – Szépe György (szerk.): *A jel tudománya*. Gondolat Kiadó. Budapest. 45–92. [1938.]

- Nyíró Gyula 1967. Kapcsolási funkciók és zavarai. In: Nyíró Gyula (szerk.): *Psyhiatria*. Medicina Könyvkiadó. Budapest. 120–45.
- Odorics Ferenc 2007. Antropomorfizmus az értelmezésben, azaz Táj két figurával – Tandori Dezső verse. In: „*Nem sűlyed az emberiség!*” *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*. Szerk. Jankovics József. MTA Irodalomtudományi Intézet. Budapest. 963–8.
- Peirce, Charles Sanders 1975. A jelek felosztása. In: Horányi Özséb – Szépe György (szerk.): *A jel tudománya*. Gondolat Kiadó. Budapest. 21–41.
- Radnóti Miklós 1959. Levél a hitveshez. *Összes versei és műfordításai*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. 262–3.
- Szívós Mihály 2013. *A jeltől a kódig. Rendszeres szemiotika*. Loisir Kiadó. Budapest.
- Tandori Dezső 1973a. A betlehemi istállóból egy kis jószág kinéz. In: *Egy talált tárgy megtisztítása*. Magvető Könyvkiadó. Budapest. 74.
- Tandori Dezső 1973b. Táj két figurával. In: *Egy talált tárgymegtisztítása*. Magvető Könyvkiadó. Budapest. 75.
- Tandori Dezső 1976. *A mennyezet és a padló*. Magvető Könyvkiadó. Budapest.
- Tandori Dezső 2005. *A Holnap Utáni*. Tiszatáj Könyvek. Szeged. 90.
- Voigt Vilmos 1977. *Bevezetés a szemiotikába*. Gondolat Kiadó. Budapest.
- Weöres Sándor 2013. *Elhagyott versek*. Helikon Kiadó. h. n. [Budapest].

Internetes hivatkozások

- URL1 Gárdonyi Géza 1922. Hordj magadnál tüzet. In: *Kék pille. Válogatott elbeszélések 1888–1922*. <https://mek.oszk.hu/05900/05990/05990.htm#5> (Letöltés: 2023. január 7.)
- URL2. Tandori Dezső: *A 65. mezőről*. <https://pim.hu/hu/dia/napi-idezet/65-mezorol> (Letöltés: 2023. január 7.)
- URL3 Karinthy Frigyes 1912. *Igy irtok ti*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. T., Budapest. <https://mek.oszk.hu/11700/11758/html/> (Letöltés: 2023. január 7.)

Büky László
ny. egyetemi tanár
Szegedi Tudományegyetem
Magyar Nyelvészeti Tanszék
E-mail: buky@hung.u-szeged.hu
<https://orcid.org/0000-0002-4960-9445>

Abstract

BÜKY, LÁSZLÓ

VIRTUAL SYMBOLS

The application of the rule systems of billiards, cards and chess in the depicted objectivity of literary works relates to certain life situations as a virtual external symbol in which either the place or the impulse can get to be known with precision. This is the indeterminacy relation in particle physics. In other words, billiards, card, chess and the system of rules related to these is the impulse, i.e., the symbol, which is a sign. Only those familiar with symbols understand the application of a system of rules, for other persons the linguistic representation is either meaningless or a comical impossibility. The works of Gárdonyi, Karinthy, Weöres, Tandori and other authors provide examples of this study.

Keywords: literary work and billiards, card, chess, indeterminacy relation, symbol, rule system, Géza Gárdonyi, Frigyes Karinthy, Sándor Weöres, Dezső Tandori